

Vilniaus teisminė autonomija ir 1566 m. sausio 16 d. Žygimanto Augusto privilegija – savivaldos teisių garantas teismo reformos metu

MINDAUGAS KLOVAS, ANTONI K. URMAŃSKI

Lietuvos istorijos institutas

El. paštas mindaugas.klovas@yahoo.com; aurmanski@gmail.com

Raktiniai žodžiai: Vilniaus miestas, savivalda, Magdeburgo teisė, Žygimantas Augustas.

Įvadas. XVI a. žinomas kaip didelių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) reformų ir pokyčių laikotarpis. Ano meto pokyčiai susiję su vis tikslinama teisės kodifikacija (trijų Lietuvos Statutų paskelbimu), socialinėmis transformacijomis, vis platesnių gyventojų sluoksnių įsitraukimu į viešąją valstybės gyvenimą bei geopolitinėmis permainomis, kurios atvedė prie parlamentinės unijos su Lenkijos Karūna¹. Šių pokyčių centre, regis, buvo savotiškos diduomenės ir bajorijos rungtyinės, tačiau savo interesus gynė ir miestiečiai. Šio darbo tikslas – atskleisti 1566 m. sausio 16 d. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto privilegijos Vilniaus miestui atsiradimo prielaidas.

XVI a. antros pusės reformų bei Lietuvos ir Lenkijos unijos sudarymo peripetijų istoriografija gausi. Vilniaus miesto vaidmenį šiuo audringu laikotarpiu analizavo Władysławas Kowalenka savo studijoje apie LDK sostinės dalyvavimo Abiejų Tautų Respublikos seimuose genezę². Pasak autoriaus, Vil-

- 1 Žr. J. Bardach, *Krewa i Lublin. Z problemów unii polsko-litewskiej*, in: *Studia z ustroju i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVII w.*, Warszawa, 1970 (1969), p. 45–67; H. Łowmiański, *Studia nad dziejami Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Poznań, 1983 (1934), p. 424–454.
- 2 W. Kowalenko, *Geneza udziału stołecznego miasta Wilna w sejmach Rzeczypospolitej*, in: *Ateneum Wileńskie* (toliau – W. Kowalenko, *Geneza*), t. 3, 1925–1926, p. 327–373;

niaus miesto atstovavimą 1563 m. Vilniaus seime nulėmė derybų dėl unijos svarumas: buvo laikomasi nuostatos, kad atstovaujami turi būti visi luomai, tarp jų miestiečiai ir bajorai, o ne, kaip dažniausiai būdavo iki tol, vien tik diduomenė. Lietuva nenorėjo nusileisti Karūnai, kurios delegacijoje buvo ir Krokuvos miesto atstovai³. Viena iš lygybės su Krokuvą sąlygų buvo miesto atstovavimo seimuose klausimas, kuris atvedė prie Žygimanto Augusto nobilitacinės privilegijos suteikimo Vilniaus miesto valdžios pareigūnams⁴.

Vilniaus miesto, jo savivaldos raida nenustojė būti istorikų susidomėjimo objektu. Vis dėlto krinta į akis, kad 1566 m. sausio 16 d. Žygimanto Augusto privilegija, nors kelis kartus publikuota, tyrinėtojų liko tarsi ignoruota⁵, čia ir slypi aktualumas šio darbo, kurį palengvina ką tik praėjusiam Vilniaus miesto jubiliejui parengta nauja šaltinio publikacija⁶.

t. 4, 1927, p. 79–137. Pirmoje studijos dalyje, remdamasis XVIII–XIX a. publikuotais šaltiniais ir tuometinio Valstybės archyvo Vilniuje medžiaga, autorius gana detaliai aprašė miesto valdžios institucijas: vaitą, tarybą, suolininkų teismą ir miestiečių bendruomenę; konstatavo, kad Vilnius savo institucijomis nesiskyrė nuo kitų magdeburginių miestų: „Karališkosios privilegijos saugojo jų [miestiečių] teisių neliečiamumą ir garantavo miesto, kuris savo įgaliojimais prilygo Krokuvai, savivaldą“ (W. Kowalenko, *Geneza*, t. 3, p. 363).

3 W. Kowalenko, *Geneza*, t. 4, p. 107.

4 W. Kowalenko, *Geneza*, t. 4, p. 117.

5 Jos nemini Vilniaus savivaldą tyrinėję autoriai – žr., pavyzdžiui, M. Łowmiańska, Wilno przed najazdem moskiewskim 1655 roku, in: *Dwa doktoraty z uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*, Poznań, 2005 (pirmas leidimas 1929 m.), p. 279–286; I. Jaworski, *Studia nad ustrojem miast na prawie niemieckim w Wielkim Księstwie Litewskim w dobie Jagiellońskiej*, Wilno, 1931; J. Bardach, Ustrój miast na prawie magdeburskim w Wielkim Księstwie Litewskim do połowy XVII wieku, in: *O dawnej i niedawnej Litwie*, Poznań, 1988, p. 72–119. Lietuvos ir Lenkijos unijos tyrinėtojai, kaip minėjome, savo pasakojimą dažniausiai rutulioja palei diduomenės ir bajorijos ašį, miestiečius palikdami nuošalyje (žr., pvz., O. Halecki, *Dzieje unii jagiellońskiej. Tom II. W XVI wieku*, Kraków, 1920, p. 209–210). Tiesa, lenkų istoriografijos grandai Henrykas Łowmiańskis ir Juliuszas Bardachas atkreipė dėmesį į tai, kad Vilniaus miestiečių prekyba su Poznane ir Gdansku buvo vienas iš Lietuvos ir Lenkijos unijai palankių veiksnių: J. Bardach, Krewa i Lublin. Z problemów unii polsko-litewskiej, in: *Studia z ustroju i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVII w.*, Warszawa, 1970 (1969), p. 66; H. Łowmiański, *Studia nad dziejami Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Poznań, 1983 (perspausdinta studija: *Uwagi w sprawie podłoża społecznego i gospodarczego unii jagiellońskiej*, Wilno, 1934), p. 443–444.

6 *Vilniaus miesto Magdeburgo teisių suteikimo ir patvirtinimo privilegijos*, parengė M. Klovas ir A. K. Urmański, Vilnius, 2023 (toliau – *Vilniaus Magdeburgo privilegijos*), Nr. 8, p. 90–99 (originalus pergamentinis dokumentas saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje – LMAVB RS, f. 1, b. 172). Ankstesnės publikacijos: P. Dubinski, *Zbior praw y przewileiow miastu stołecznemu W. X. L. Wilnowi na-*

Vilniaus savivalda ir teisminė autonomija. Vienas svarbiausių Lietuvos istorijos įvykių buvo 1387 m. krikštas, kuris galutinai lėmė valstybės kultūrinę ir politinę kryptį. Krikštui vadovavęs Lenkijos karalius ir Lietuvos aukščiausias kunigaikštis Jogaila suteikė katalikams dvasininkams, bajorams ir Vilniaus miestiečiams rašytines privilegijas, kurios leido užsitikrinti visuomenės elito paramą didelių pokyčių metais. Visų šių įvykių centre atsidūrusi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostinė Vilnius ir jos gyventojai tapo miestietiškos kultūros puoselėtojais. 1387 m. kovo 22 d. Merkinėje Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Jogaila išdavė pergamente lotynų kalba surašytą privilegiją, kuria Vilniui suteikta savivalda – Magdeburgo teisė: „[...] visai minėtojo mūsų Vilniaus miesto bendruomenei karališkosios didenybės galia duodame ir suteikiame vokiečių teisę, kuri vadinama Magdeburgo.“⁷ Vilniečiams palikta pareiga paklusti Vilniaus seniūnui ir savo lėšomis rūpintis Vilniaus pilies apsauga, kol miestas bus apjuostas gynybine siena. Nors Jogailos privilegijoje nėra detalizuojamas savivaldos pobūdis, tačiau viena svarbiausių Magdeburgo teisių sudedamųjų dalių buvo miestiečių teisminė autonomija. Nuo pat savivaldos pradžios ar ilgai netrukus aukščiausia Vilniaus miesto valdžia priklausė vaitui ir magistratui. Vaitas buvo aukščiausias miestiečių pareigūnas, kurį paskirdavo Vilniaus siuzerenas – Lietuvos didysis kunigaikštis. O magistratas buvo renkamas išskirtinai pačių miestiečių. Magistratą sudarė taryba (12 burmistrų ir 24 tarėjai), suolininkų teismas (12 teisėjų), prisiekę tarybos ir suolininkų teismo raštininkai bei lentvaitis⁸. Be administracinių ir reprezentacinių funkcijų, vaitas, suolininkai ir taryba atliko svarbias teismines funkcijas. Jos atsiskleidžia iš įvairių privilegijų, 1536 m. ordinacijos, 1551 ir 1620 m. vilkierių ir teismų produkcijos.

Vaitas (*advocatus, воѳт*) – Lietuvos didžiojo kunigaikščio atstovas mieste. Ši pareigybė turėjo atsirasti nuo pat savivaldos suteikimo pradžios arba

danych na żądanie wielu Miast Koronnych, jako też Wielkiego Księstwa Litewskiego, Wilno, 1788, p. 132–134 (toliau – P. Dubiński, Zbiór praw i przywilejów); Собрание древних грамот и актов городов: Вильны, Ковна, Трока, православных монастырей, церквей, и по разным предметам, d. 1, Вильно, 1843, Nr. 65.

7 *Vilniaus Magdeburgo privilegijos*, p. 47.

8 Plačiausiai XIV a. pabaigos–XVI a. pradžios Vilniaus savivaldos institucijas ir pareigūnus pristatė Zigmantas Kiaupa, žr. Z. Kiaupa, *1522–1526/1536 m. visuomeniniai susirėmimai Vilniuje: ištakos, eiga ir pasekmės*, Vilnius, 2021, p. 79–97, o XVII a. antrosios pusės situaciją tyrė Aivas Ragauskas, žr. A. Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antroje pusėje (1662–1702 m.)*, Vilnius, 2002, p. 43–85.

ilgai netrukus po jos. Ankstyviausias neįvardyto Vilniaus vaito paminėjimas išnyra 1396 m. Vytauto sutarties su Tartu vyskupu ir miestiečiais koro­boracijoje. Visai netrukus sužinome ir jo vardą – 1397 m. Vilniaus vyskupo Andriejaus žemių dovanojimo katedros kapitulai dokumente tarp liudytojų buvo įrašytas vaitas Vyškus (*Wyszkone advocato*). 1414 m. vaito pareigas ėjo Mikalojus Vyresnysis (*Nicolaus Senior*), o 1458–1468 m. minimas Stanislovas Laurinavičius ir kt.⁹ Vaito įgaliojimai pirmą kartą buvo aprašyti 1432 m. rug­­sėjo 27 d. Žygimanto Kęstutaičio privilegijoje, kurioje nurodyta jo teisė teisti ir bausti miestiečius visose baudžiamosiose bylose: „[...] už kurias gresia mirtis, ir baudžiamosiose bylose tam pačiam vaitui duodame ir suteikiame visišką ir visokeriopą galią teisti, skelbti nuosprendį, bausti, sudrausti, lau­žyti ratu, plakti ir pasmerkti [mirčiai], kaip ši vokiška Magdeburgo teisė [...] reikalauja.“¹⁰ Kiti šaltiniai patvirtina, kad vaitas vykdė teisėjo įgaliojimus ir buvo suolininkų, kurie jam talkino sprendžiant reikšmingesnes bylas, teismo pirmininkas¹¹. Vaitas sprendė ir civilines bylas. 1551 m. vilkiere nustatyta 10 kapų grašių ieškinio dydžio riba, kurią peržengus vaitas negalėjo teisti sava­rankiškai¹². O mažesnės reikšmės civilines bylas, išskyrus globos klausimus, priklausiusius magistrato jurisdikcijai, sprendė savarankiškai vadinamajame „vaito namų“ teisme. Vilkieras vaito kompetenciją susiaurino dar vienu as­pektu – uždraudė teisti tarybos narius¹³.

Suolininkų (*scabinus, лавник*) teismas, kaip ir kitos miesto savivaldos ins­titucijos, turėjo egzistuoti nuo pat XIV a. pabaigos¹⁴. Bet ankstyviausia suolinin­kų teismo dokumentacija žinoma tik nuo XV a. devinto dešimtmečio: išlikęs senųjų aktų įrašų nuorašų pluoštas¹⁵ ir aktų knygų sąrašas¹⁶. Nėra iki galo aiškus

9 Z. Kiaupa, *1522–1526/1536 m. visuomeniniai susirėmimai Vilniuje...*, p. 81–82.

10 *Vilniaus Magdeburgo privilegijos*, p. 55.

11 Z. Kiaupa, *1522–1526/1536 m. visuomeniniai susirėmimai Vilniuje...*, p. 85.

12 P. Dubiński, *Zbiór praw i przywilejów*, p. 98, straipsnis „Apie vaito asmeninį teismą...“ Plg.: Z. Kiaupa, 1551 m. ir 1620 m. Vilniaus vilkierai ir jų taikymas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestuose, in: *Jaunųjų istorikų darbai. Medžiaga respublikinei jaunųjų istorikų mokslinei konferencijai 1976 m. spalio*, Pirmoji knyga, Vilnius, 1976, p. 41–51.

13 P. Dubiński, *Zbiór praw i przywilejów*, p. 101.

14 Z. Kiaupa, *1522–1526/1536 m. visuomeniniai susirėmimai Vilniuje...*, p. 93–95.

15 Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 22, ap. 1, b. 1.

16 1650 m. kovo 30 d. Vilniaus suolininkų teismo įrašų knygų aprašas, parengė A. Ragauskas, in: *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*, kn. 3, Vilnius, 2001, p. 260–266.

suolininkų teismo savarankiškumo klausimas iki 1536 m. Žygimanto Senojo ordinacijos, kuria buvo įteisinta savarankiška suolininkų institucija¹⁷. Ordinacijoje suolininkų teismas buvo net fiziškai atskirtas nuo tarybos – suolininkų teismas kartu su vaitu turėjo posėdžiauti atskiroje nuo tarybos patalpoje, o bendrai posėdžiauti turėjo tik tarybai iškvietus spręsti kokius nors bendrus klausimus. Svarbu tai, kad suolininkams leista pasigaminti ir naudoti šio teismo antspaudą¹⁸. Formaliai suolininkų turėjo būti 12, nors apie tikrą jų skaičių duomenų neturime, ir jie nuosprendžius priimdavo balsų dauguma. Vaito pirmininkaujamas suolininkų teismas sprendė baudžiamąsias ir reikšmingesnes civilines bylas. Kaip jau minėta, 1551 m. vilkieras numatė 10 kapų grašių ieškinio ribą, kurią viršijus byla turėjo būti svarstoma suolininkų teisme. Vilkieras, suolininkų teismo aktai ir jų išrašai liudija, kad suolininkų teismui priklausė ir notarinės funkcijos: tvirtino valdų pardavimą, įkeitimą, teisių į nuosavybę atsakymą, dalyvavo testamentų parengimo ir patvirtinimo procese.

Tarybos institucija susidėjo iš dviejų dalių: plačiosios tarybos, kurią sudarė 12 burmistrai ir 24 tarėjai, ir metinės tarybos, kurią sudarė kasmet besirotoojantys 2 burmistrai ir 4 tarėjai¹⁹. Metinė taryba vykdė ir teismines bei notarines funkcijas. Teisminė kompetencija apsiribojo civiline teise: 1. Miestiečių globos institutas. Rūpinosi našlių ir našlaičių globa ir atstovavo jų interesams, paskirdavo nepilnamečių ir jiems priklausančio turto globėjus ir juos atleisdavo, pripažindavo pilnametystę ir sprendavo visus su globa susijusius ginčus. 2. Cechų meistrų tarpusavio ir su savo pavaldiniais ginčų sprendimas, taip pat skundų tarp pono ir tarno nagrinėjimas (išskyrus baudžiamąsias bylas). 3. Ginčų, susijusių su įvairiais turtiniais miestiečių reikalais, nagrinėjimas. Turėjo teisę užantspauduoti velionio turtą ir sudaryti inventorių, įvertinti valdas ir kitą turtą, taip pat nustatyti valdų ribas ir nagrinėti su tuo susijusius ginčus, nagrinėti ginčus dėl naujų pastatų statybos ar senųjų remonto. Tvirtino turto disponavimą (pardavimus, užrašymus, testamentus) ir įvairias sutartis

17 1536 m. ordinacija publikuota: P. Dubiński, *Zbiór praw i przywilejów*, p. 53–60. Taip pat žr. ordinacijos analizę: Z. Kiaupa, *1522–1526/1536 m. visuomeniniai susirėmimai Vilniuje...*, p. 109–123.

18 Vilniaus miesto antspaudus surinko ir ištyrė Edmundas Rimša, žr. E. Rimša, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų antspaudai*, Vilnius, 1999, p. 568–646, apie XVI a. Vilniaus suolininkų antspaudą p. 628–630.

19 Z. Kiaupa, *1522–1526/1536 m. visuomeniniai susirėmimai Vilniuje...*, p. 88–93; A. Raugauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas...*, p. 54–72.

(nuomos, įkeitimo, skolos) ir nagrinėjo su tuo susijusius ginčus. 4. Bylų dėl prekybos pažeidimų nagrinėjimas.

Apeliacija į valdovą. Vilniaus miestiečiai, nepatenkinti miesto teismo nuosprendžiu, turėjo teisę teikti apeliaciją valdovui. Lietuvos Metrikoje fiksuotos bylos rodo, kad miestiečiai šia teise naudojosi ir neteisingi sprendimai buvo panaikinami²⁰. Pavyzdžiui, 1524 m. Žygimantas Senasis nagrinėjo Vilniaus miesto ūkvedžio (iždininko) Ivano Mylniko skundą, esą jam pasiskundus netinkamu kito ūkvedžio darbu, Vilniaus vaitas, burmistrai ir tarėjai neteisėtai jį pašalino iš einamų pareigų ir sutepė jo gerą vardą. Valdovo sprendimas buvo palankus Ivanui Mylnikui – nurodyta grąžinti pareigybę ir atkurti gerą vardą grasinant 100 rublių grašių bauda²¹. O 1528 m. Žygimantas Senasis su Ponų Taryba nagrinėjo Vilniaus suolininko Jono Savičiaus skundą²². Rotušėje, burmistrų ir tarėjų akivaizdoje, minėtas suolininkas apsižodžiavo su tarėju Luku Isajevičiumi, už tai vaitas, burmistrai ir tarėjai jiems uždraudė eiti savo pareigas iki išspręs ginčą. Valdovas panaikino tokį sprendimą ir įsakė leisti jiems toliau eiti pareigas. Valdovas ar jo paskirti teisėjai sprendė ir kitokio pobūdžio ginčus, pavyzdžiui, dėl palikimo²³, miestiečių bylas. Miestiečiai turėjo būti teisiami pagal Magdeburgo teisę. 1551 m. vilkieras taip pat numatė apeliacijos į valdovą teisę²⁴.

Magdeburginės teisės šaltiniai. 1432 m. rugsėjo 27 d. Žygimanto Kęstutaičio konfirmacinėje privilegijoje Vilniui nurodytas savivaldos pavyzdys – Krokuvos miestas: suteikiame vokišką teisę, kuri vadinama Magdeburgo, „[...] su visomis sąlygomis, išlygomis, nuostatomis, punktais ir straipsniais, kaip ži-

20 I. Valikonytė, *Rex Iustissimus. Valdovo teismas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XV a. pabaigoje – XVI a.*, Vilnius, 2023, p. 82–83.

21 *Lietuvos Metrika (1522–1530), 4-oji Teismų bylų knyga*, parengė S. Lazutka, I. Valikonytė et al., Vilnius, 1997 (toliau – *LM 4 TBK*), Nr. 90.

22 Ten pat, Nr. 314.

23 Pavyzdžiui, *Русская историческая библиотека*, т. 20: *Литовская Метрика*, ч. 1: книги судебных дел, Петербург, 1903, Nr. 328 (plačiau žr.: I. Valikonytė *Rex Iustissimus...*, p. 94); *LM 4 TBK*, Nr. 79 (plačiau žr.: J. Karpavičienė, *Moteris Vilniuje ir Kaune XVI a. pirmoje pusėje: gyvenimo sumiestinimo Lietuvoje atodangos*, Vilnius, 2005, p. 174–175, 179–180).

24 P. Dubiński, *Zbiór praw i przywilejów*, p. 93 straipsnis „Apie apeliacijas“.

noma, Krokuvos miestą tos pačios Magdeburgo teisės laikantis²⁵. Istorikai spėja, kad Krokuvos paminėjimas galbūt nurodo Lenkijos miestuose žinotas ir teismų praktikoje naudotas Magdeburgo teisės knygas: Saksų veidrodžio *Landrechtą* ir Magdeburgo *Weichbildą*, taip pat šio miesto teisinį autoritetą²⁵. Kol nuorodų į konkrečius teisynus neaptinkama, galima tik spėti, kad vilniečiams turėjo būti žinomi Lenkijos karalystėje spausdinti ir plačiai taikyti teisminėje praktikoje teisynai: 1506 m. Lenkijos karalystės kancleris Jonas Laskis išspausdino Saksų veidrodžio ir Magdeburgo *Weichbildo* lotyniškąją versiją, 1535 m. Krokuvos miesto raštininkas Mikalojus Jaskieras publikavo Saksų veidrodžio ir Magdeburgo *Weichbildo* bei jų glosų lotynišką leidimą, 1581 m. Lvivo sindikas Paulius Ščerbičas (*Paweł Szczerbicz*) išspausdino Saksų veidrodžio ir Magdeburgo *Weichbildo* vertimą į lenkų kalbą, o lenkų teisininkas Baltramiejus Groickis išleido net dvi knygas – 1558 m. „Magdeburgo teisės straipsniai, kurie vadinami Saksų veidrodžiu“, ir 1559 m. „Magdeburgo teisės miesto teismų ir bylų tvarka Lenkijos Karūnoje“. Tačiau kiek jie galėjo būti naudojami Vilniuje, nežinoma²⁶ ir iki šiol istorikai neturi atsakymo, kiek naujai suteikta Magdeburgo teisė keitė nusistovėjusias teisinės normas. Atrodo, kad be savivaldos organizavimo (savarankiškos miesto administracijos ir ūkio) ir teisminės autonomijos (atskirų teismų), įvairios naujovės skverbėsi lėtai ir svetima teisė nebuvo mechaniškai perkeliama²⁷.

Teisminės autonomijos apsauga. Rašytinės privilegijos buvo suvokiamos kaip teisių garantas, todėl vilniečiai stengėsi jas saugoti ir išsirūpinti iš naujų valdovų konfirmacinius dokumentus. 1387 m. Jogailos privilegijos turinys yra gana lakoniškas ir tik Magdeburgo teisės suteikimo faktas nurodo, kad miestiečiams suteikta teisminė autonomija. Bet miestiečiams paliekama pareiga paklusti Vilniaus seniūnui: „Vis dėlto tie patys miestiečiai ir gyventojai bei visa minėta mūsų Vilniaus miesto bendruomenė mūsų Vilniaus seniū-

25 Plačiausiai šį klausimą aptarė Jolanta Karpavičienė, žr.: J. Karpavičienė, Magdeburgo teisė: ištakos ir transformacijos, *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*, kn. 3, Vilnius, 2001, p. 224, 237–239.

26 Saksu veidrodžiu ir Lenkijos teisininkų veikalais vilniečiai rėmėsi XVII a. viduryje, tad greičiausiai tai darė ir XVI a. Žr. *XVII a. vidurio Maskvos okupacijos Lietuvoje šaltiniai*, t. 1: 1657–1662 m. *Vilniaus miesto tarybos knyga*, sudarė E. Meilus, parengė M. Čiurinskas, A. Kaminskas, E. Meilus, Vilnius, 2011, Nr. 417.

27 J. Karpavičienė, *Magdeburgo teisė...*, p. 229–232.

nui, kuris tuomet būtų, dėl visų [reikalavimų], kurie yra teisėti ir sąžiningi, kaip nusistovėjęs paprotys, turės ištikimai paklusti.“ Šiuo laikotarpiu Vilniaus seniūno kompetencija apėmė didžiojo kunigaikščio dvarų administravimo, karinę (pilių priežiūrą) ir teisminę funkcijas²⁸, tad nėra iki galo aišku, kokiū būdu vilniečiai turėjo paklusti seniūnui. Greičiausiai turima galvoje karinė kompetencija, nes toliau privilegijoje nurodyta vilniečiams savo lėšomis rūpintis Vilniaus pilies apsauga, kol miestas bus apjuostas gynybine siena. Neatmestina, kad tarp Vilniaus seniūno ir besiformuojančios Vilniaus miesto savivaldos administracijos galėjo kilti nesutarimų dėl įvairių kompetencijų, tarp jų ir teisminių, perėmimo. 1432 m. rugsėjo 27 d. Žygimanto Kęstutaičio konfirmacinėje privilegijoje neatsitiktinai buvo skirta daug dėmesio miestiečių teisei autonomijai pabrėžti ir vaito kompetencijai visoms baudžiamosioms byloms apibrėžti: „[...] pašaliname ten pat visas kitas lenkiškas, lietuviškas ir rusėniškas teises, nuostatas ir visus papročius, kurie paprastai tai Magdeburgo teisei dažniausiai kenkia. Taip pat atleidžiame, išrišame ir amžinai išlaisviname kiekvieną ir visus mūsų Vilniaus miesto piliečius ir gyventojus, katalikus ir rusėnus, nuo visų mūsų Lietuvos žemės vaivadų, teisėjų ir bet kokių kitų mūsų pareigūnų bet kokios jurisdikcijos ir galios, tokiu būdu, kad pašaukti ir iškviesti į jų ar kieno nors kito akivaizdą tiek dėl didelių, tiek dėl mažų bylų, pavyzdžiui, vagystės, kraujo praliejimo, žmogžudystės, padegimo, suluošinimo, ar bet kurių kitų didžių nusižengimų, minėto miesto piliečiai ir gyventojai niekam visiškai nebus įpareigoti atsakyti ir kokias nors bausmes atlikti, o tik savo vaito, kuris tuomet eis pareigas, akivaizdoje [...]. O anksčiau įvardytose bylose, už kurias gresia mirtis, ir baudžiamosiose bylose tam pačiam vaitui duodame ir suteikiame visišką ir visokeriopą galią teisti, skelbti nuosprendį, bausti, sudrausti, laužyti ratu, plakti ir pasmerkti [mirčiai], kaip ši vokiška Magdeburgo teisė visuose savo punktuose, klauzulėse, nuostatose, sąlygose ir straipsniuose siūlo ir reikalauja.“ Šios privilegijos tekstas buvo panaudotas 1441 m. balandžio 7 d. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kazimiero

28 R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a.: sudėtis – struktūra – valdžia*, Vilnius: Aidai, 2003, p. 157; J. Kiaupienė, R. Petrauskas, *Lietuvos istorija*, t. IV: *Nauji horizontai: dinastija, visuomenė, valstybė. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1386–1529*, Vilnius, 2009, p. 269–270; *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*. Tom I: *Województwo Wileńskie XIV–XVIII wiek*, pod red. A. Rachuby, Warszawa, 2004 (toliau – *Urządnicy*, t. I), p. 11.

Jogailaičio konfirmacinėje privilegijoje²⁹, o pastaroji patvirtinta (įrašytas visas tekstas) 1492 m. lapkričio 26 d. Aleksandro Jogailaičio privilegijoje³⁰. O vėlesnėse XVI a. pirmosios pusės savivaldos konfirmacinėse privilegijose – 1506 m. lapkričio 25 d. Žygimanto Senojo³¹ ir 1547 m. lapkričio 10 d. Žygimanto Augusto³² – buvo tik abstrakčiai patvirtintos visos Vilniaus miesto turėtos teisės ir privilegijos, specialiai neišskiriant teisminės autonomijos.

Nors 1529 m. Pirmasis Lietuvos Statutas ir patvirtino, plačiau nedetaliuodamas, visas valdovų suteiktas miestiečiams laisves ir teises³³, visgi 6 skyriaus 19 straipsnis skelbė, kad visi valstybės miestiečiai, padarę baudžiamuosius nusikaltimus kilmingiesiems, turėjo būti teisiami pagal žemės teisę, o vilkinant bylą ir nevykdant teisingumo *visa kaltė ir apmokėjimas* turėjo tekti miesto teisėjams³⁴. Statuto tyrėjai atkreipė dėmesį, kad XVI a. pradžioje buvo išryškėjusi žemės ir miesto jurisdikcijos santykio problema. Įprastai savivaldą turėję miestiečiai, padarę nusikaltimą kilmingajam, turėjo būti teisiami pagal Magdeburgo teisę, o Pirmasis Lietuvos Statutas šį principą atmetė. Toks „įstatymas rodo miestiečių luomo silpnumą ir Magdeburgo teisės diskriminavimą“³⁵.

Vilniuje nuolat susikirsdavo skirtingų jurisdikcijų teismai. Be miesto teismų, čia veikė Vilniaus pilies (nuo 1551 m. egzistavo trijų pakopų: vaivados,

29 *Vilniaus Magdeburgo privilegijos*, p. 56–63.

30 *Vilniaus Magdeburgo privilegijos*, p. 64–71.

31 *Vilniaus Magdeburgo privilegijos*, p. 72–77; *Lietuvos Metrika (1499–1514). Užrašymų knyga 8*, parengė A. Baliulis, R. Firkovičius, D. Antanavičius, Vilnius, 1995, Nr. 180 (nuorašo publ.), nuorašas Nr. 1 (originalo publ.).

32 *Vilniaus Magdeburgo privilegijos*, p. 78–85.

33 3 skyriaus 7 str.: „Pažadame patys asmeniškai, valdovas, kad visai šlėktijai, kunigaikščiams ir vėliaviniams ponams, ir visiems paprastiems bajorams, ir miestiečiams bei jų žmonėms išsaugosime mūsų pirmtakų ir taip pat mūsų suteiktas laisves ir teises“, žr.: *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*, Irena Valikonytė, Stanislovas Lazutka, Edvardas Gudavičius, Vilnius, 2001 (toliau – PLS (2001)), p. 150.

34 6 skyriaus 19 str.: „Taip pat nustatome, kad mūsų ir visų mūsų valdinių – ir dvasininkų, ir pasauliečių – miestų miestiečiai mūsų ir mūsų valdinių žmonėms, sodiečiams, už žaizdas ir už žmogžudystes turi pagal žemės teisę teisingumą vykdyti. Ir jeigu, teisingumą vykdydami, nudelstų taip, jog nustatę laiką įvykdyti tam teisingumui, neįvykdytų, o besiskundžiančią šalį be reikalo gaišintų, ir per galutinį teislaikį teisingumo neįvykdytų, tuomet ta visa kaltė ir apmokėjimas teks miesto teisėjams“, žr. PLS (2001), p. 189.

35 Ten pat, p. 314.

paskirtųjų teisėjų ir vietininko³⁶) ir vyskupo teismai, kuriuose buvo teisiami ir Vilniaus miestiečiai. Dėl to neretai kildavo ginčų. 1538 m. gruodžio 12 d. Žygimantas Senasis paskelbė raštą, kuriuo įsakė Vilniaus vaivada Albertui Goštautui, kad šis uždraustų savo vietininkui teisti Vilniaus miestiečius³⁷. Rašoma, kad valdovui skundėsi Vilniaus vaitas, burmistras ir tarėjai, esą vaivados vietininkas, nepaisydamas miesto jurisdikcijos, daug žmonių, amatininkų ir jų tarnų, kurie miesto namuose gyvena, pats teisia, o savivaldos pareigūnams jų teisti neleidžia ir šitaip daro didelę žalą Magdeburgo teisei. Valdovas pripažino miestiečių skundą teisėtu. 1539 m. liepos 7 d. vilniečių prašymu valdovas uždraudė *kunigaikščiams, ponams ir savo dvarionims* savavališkai suimti ir teisti miestiečius bei įsakė savavališkai teisingumo nevykdyti, o kaltinimus pateikti miesto teismui ir jame ieškoti teisingumo³⁸. Vilniaus vaitas, burmistras, tarėjai ir visi miestiečiai skundėsi valdovui ir dėl Vilniaus vyskupo pareigūnų savivalės, tai yra kad oficialas teikė Vilniaus miestiečiams šaukimus ir įsakinėjo stoti priešais jo teismą ne tik dvasiniuose, bet ir kituose reikaluose. Todėl 1540 m. birželio 12 d. valdovas nurodė Vilniaus vyskupui, kad šis uždraustų tokią praktiką ir paliktų miestiečių ginčus, išskyrus dėl vedybų, spręsti miesto teismui pagal *savo miesto teisę*³⁹. XVI a. šeštame dešimtmetyje taryba skundėsi valdovui, kad daug miestiečių teisiiasi Vilniaus vaivados teisme pagal žemės teisę, nors privalo teistis miesto teisme pagal Magdeburgo teisę. Pateikė valdovui privilegijas, kuriose nurodyta, kad miestiečiai niekam neturi atsakyti pagal žemės teisę, o tik pagal Magdeburgo teisę. Todėl 1559 m. rugpjūčio 30 d. Žygimantas Augustas įsakė Vilniaus vaivada, kad šis miestiečiams to daryti neleisų ir taip nepažeistų miesto privilegijų ir teisių⁴⁰. Tokią praktiką patvirtina XVI a. šešto–septinto dešimtmečio Vilniaus vaivados vietininko teismo knygos, kuriose gausu besibyli-

36 R. Ragauskienė, *Vilniaus „Aukso amžius“: miesto gyventojai XVI a. 6–7-ajame deš. (Vilniaus vietininko teismo knygų duomenimis)*, Vilnius, 2021, p. 24.

37 P. Dubiński, *Zbiór praw i przywilejów*, p. 62–63. Plg. R. Ragauskienė, *Vilniaus „Aukso amžius“...*, p. 37.

38 P. Dubiński, *Zbiór praw i przywilejów*, p. 65–66. Plg. žr. 1540 m. spalio 8 d. valdovo reskriptą panašiu reikalu (ten pat, p. 89–90).

39 Ten pat, p. 67–68. Vilniaus miestiečiai figūruoja Vilniaus katedros kapitulos teisme XVI a. pradžioje, žr. *Vilniaus katedros bažnyčios kapitulos posėdžių protokolai XVI–XVIII a.* = *Acta capituli ecclesiae cathedralis Vilmensis saec. XVI–XVIII*, t. 1: 1502–1533, parengė D. Antanavičius, D. E. Staškevičienė, Vilnius, 2018, Nr. 53, 60 ir kt.

40 P. Dubiński, *Zbiór praw i przywilejów*, p. 107–108.

nėjančių magdeburginių miestiečių, tarp kurių pasitaiko ir magistrato narių⁴¹. Fiksuoti tik pavieniai atvejai, kai vietininkas perdavė bylą, kurios atsakovas buvo magdeburginis miestietis, vaitui⁴². Anot vaivados knygas analizavusios Raimondos Ragauskienės, tokia praktika galėjo būti naudinga atskiriems proceso dalyviams, siekiantiems išvengti atsakomybės ar vilkinti teismo procesus⁴³. Juozas Jurginis yra atkreipęs dėmesį, kad jurisdikcijų painiava leido nusikaltėliams net išsisukti nuo bausmės⁴⁴.

Vilniaus miestiečių kovą dėl teisinės autonomijos įgyvendinimo papildė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teismų reforma ir Lietuvos Statuto atnaujinimo darbai. Šie klausimai turėjo būti išspręsti 1564 m. birželį Bielske susirinkusiam Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Seime. Svarbiausias šio Seimo rezultatas – 1564 m. liepos 1 d. Bielske Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Augustas patvirtino privilegiją, vadinamą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bendravalstybine privilegija, kuria sankcionavo teismų reformą ir Statuto atnaujinimą⁴⁵. Antrojo Lietuvos Statuto rengimo komisijos narys buvo karaliaus sekretorius ir abiejų teisių (kanonų ir civilinės) daktaras, Vilniaus vaitas Augustinas Rotundas Mieleškis⁴⁶ (vaito pareigas ėjo 1552–1582 m.⁴⁷), tad vilniečiams turėjo būti gerai žinoma reformos vykdymo eiga. Nors liepos 1 d. dokumente buvo pažymėtas Magdeburgo teisių išsaugojimas:

41 R. Ragauskienė, *Vilniaus „Aukso amžius“...*, p. 31. Taip pat žr. *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 253 (1559–1562) 39-oji Teismų bylų knyga (Vilniaus vaivados vietininko Stanislovo Hamšiejiaus teismo knyga)*, parengė R. Ragauskienė, Vilnius, 2021.

42 R. Ragauskienė, *Vilniaus „Aukso amžius“...*, p. 38.

43 Ibid., p. 40.

44 J. Jurginis, Reakcinis bažnytinių jurisdikcijų vaidmuo Vilniaus istorijoje, in: *Lietuvos istorijos instituto darbai*, t. 1, Vilnius, 1951, p. 133.

45 Apie teismų reformą plačiau žr.: D. Vilimas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemės teismo sistemos formavimasis (1564–1588)*, Vilnius, 2006, p. 59. Visos privilegijos vertimas: J. Machovenko, 1564 m. liepos 1 d. bendravalstybinės LDK privilegijos vertimas į lietuvių kalbą, in: *Tėisė*, 2016, t. 100, p. 121–128.

46 Apie komisijos narius plačiau žr. J. Lappo, *1588 metų Lietuvos Statutas*, t. I: *Tyrinėjimas*, d. 1, Kaunas, 1934, p. 40–90 (apie Rotundą p. 49–81). Iš naujesnės istoriografijos šiuo klausimu žr. R. Ragauskienė, Du žinomi nežinomi 1566 m. antrojo Lietuvos Statuto rengimo komisijos nariai – Povilas Ostrovickis ir Martynas Volodkevičius, in: *Florilegium Lithuanum: in honorem eximii professoris atque academici Lithuani domini Eugenii Jovaiša anniversarii sexagesimi causa dicatum*, sudarytojai G. Blažienė, S. Grigaravičiūtė, A. Ragauskas, Vilnius, 2010, p. 215–228.

47 *Urzędnicy*, t. I, Nr. 1180.

„[...] papildomai išsaugome vientisai Magdeburgo teises tiek mūsų sostiniame Vilniaus mieste, tiek ir visuose kituose tos mūsų valstybės, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, miestuose“⁴⁸, visgi vilniečiai, norėdami išlaikyti buvusią teisminę autonomiją ir baimindamiesi savivaldos teisių pažeidimų⁴⁹, 1564 m. liepos 7 d. išgavo iš valdovo Magdeburgo teises patvirtinančią privilegiją⁵⁰. Bielske vykusiame Seime dalyvavo Vilniaus burmistrai Lukas Opachovskis, Zenovas Zareckis ir miesto raštininkas Jeronimas Opachovskis, kurie pasirūpino, kad Magdeburgo teisių išsaugojimo klauzulė būtų patvirtinta atskira privilegija ir ji būtų įtraukta į naująjį Statutą: „Tąjį statutą jiems išleidus ir savo privilegija jį patvirtinome, kur ir toje žemės privilegijoje buvo užrašyta ir pridėta, kad Magdeburgo teisė, tiek mūsų sostinės Vilniaus mieste, tiek ir visuose kituose šios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybės miestuose yra visiškai išsaugoma. Žinomas dalykas, jog prieš tai mūsų sostinės Vilniaus miesto pasiuntiniai, kurie nuo savo brolių, visų Vilniaus miestiečių, į tą Bielsko seimą dėl teisių ir laisvių patvirtinimo [...] žemai mums lenkėsi, kad suteiktume savo karališkąją malonę ir tai jiems ypatinga savo privilegija apsaugotume, laiduotume, užtikrintume, įsakytume aiškiai šį straipsnį jame aprašyti.“ Svarbu pažymėti, kad liepos 7 d. privilegijos testacijoje išvardyti 12 liudytojų, t. y. svarbiausių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pareigūnų, kurie buvo įrašyti ir liepos 1 d. privilegijoje (įrašyti tokia pat eiliškumo tvarka). Šitaip vilniečiai užsitikrino Bažnyčios hierarchų ir didikų paramą.

Nors 1564 m. liepos 1 d. privilegijoje buvo numatyta, kad naujasis pataisytas Statutas ir jame numatyta tvarka turėjo įsigalioti nuo tų pačių metų lapkričio 11 d., bet reformos darbai užsitęsė dėl krašto gynybos ir unijos su Lenkijos karalyste problemų⁵¹. Tik 1565 m. pabaigoje Vilniuje susirinkęs Seimas baigė rengti naująjį Statutą, kuris turėjo įsigalioti 1566 m. sausio 26 d.⁵² Šiame Seime taip pat dalyvavo Vilniaus miesto atstovai, akylai sekdami situaciją ir operatyviai reaguodami į reformų eigą. Jie pateikė valdovui turimas

48 J. Machovenko, *op. cit.*, p. 126.

49 Į savivaldą turinčių vilniečių, taip pat žydų ir totorių baimės netekti savo privilegijų atkreipė dėmesį dar J. Ларро, *op. cit.*, p. 157–158; plg. D. Vilimas, *op. cit.*, p. 67.

50 *Vilniaus Magdeburgo privilegijos*, p. 86–91; М. Любавский, *Литовско-русский сейм*, Москва: Университетская типография, 1900, Приложения, Nr. 49.

51 D. Vilimas, *op. cit.*, p. 62.

52 Įsigaliojo kovo mėnesį, žr. ten pat, p. 66.

privilegijas ir 1566 m. sausio 16 d. išsirūpino savivaldos patvirtinimą su platesniu išaiškinimu: „[...] nusprendėme šiam mūsų Vilniaus miestui visiškai išsaugoti senos Magdeburgo privilegijos galiojimą, kaip ir dabar išsaugome, su visų toliau pasirašusių abiejų luomų [pasauliečių ir dvasininkų] mūsų tarėjų žinia, valia ir pritarimu, ir iš naujo jį duodame bei suteikiame ir apdovanojame bei aprūpiname šį mūsų miestą taip, kaip nuo senų laikų yra aprūpintas ir įsteigtas, ir visus civilinei šios Magdeburgo teisės jurisdikcijai pavaldžius jo piliečius ir gyventojus, privilegija visiems laikams išlaisvindami juos nuo visų žemės teisėjų, tiek vaivadų, tiek jų pavaduotojų ar vietininkų jurisdikcijos ir galios, todėl dėl mažų ar didelių reikalų, civilinių ar baudžiamųjų, su daiktais ar su asmenimis susijusių veiksmų, neprivalėtų ir nebūtų įpareigojami rodytis jokiam kitam magistratui, kaip tik savo vaitui ir civiliniam magistratui, nei jiems atsakyti [remiantis] kita teise, kaip tik Magdeburgo teise.“⁵³ Taip pat buvo pažadėta, kad naujajame Statute bus įrašytas straipsnis dėl teisminės jurisdikcijos: „[...] aiškiai į statutus įrašyti įsakėme, kad visi Vilniaus miestiečiai – nesvarbu, kieno būtų pakviesti į savo civilinį magistrato teismą, – neatsakytų kita negu Magdeburgo teise.“ Tai buvo įgyvendinta. 1566 m. pradžioje įsigaliojęs Antrasis Lietuvos Statutas užtikrino Magdeburgo teises turinčių miestų teisinę autonomiją: 3 skyriaus 27 str. „Apie mūsų Vilniaus miesto miestiečius, kokia teise šlėktą su miestiečiais teisti turi“ nurodoma, kad kilmingųjų pašaukti į teismą miestiečiai dėl smurtinių nusikaltimų privalo būti teisiami miesto pareigūnų teisme pagal Magdeburgo teisę ir pagal visas turimas privilegijas, o jeigu miestietis šauktų į teismą kilmingąjį, tada šis turi atsakyti pilies teisme pagal Statutą⁵⁴. Be to, 1566 m. sausio 16 d. privilegi-

53 *Vilniaus Magdeburgo privilegijos*, p. 97.

54 3 skyriaus 27 str.: „О мещанехъ места нашего Виленского, якимъ правомъ шляхту зъ мещаны судити мають. Тежъ уставуемъ, ижъ кгда бы се трафило жаловати которому шляхтичу на подданныхъ нашихъ мещанъ Виленскихъ о раны о головщины; тогды о то судить врядъ мескій маеть своимъ судомъ, Майдеборскимъ правомъ, водлугъ привилъевъ и наданья имъ отъ насъ Господаря и отъ продковъ нашихъ. Где бы се тежъ трафило якій кгвалтъ мещанину отъ шляхтича, хотя бы въ томъ месте нашомъ Виленскомъ; тогды таковыя речы врядъ замковый земскій справедливость чинить будутъ правомъ земскимъ и статутомъ правъ посполитыхъ сего панства великого Князьства Литовского, и карати ведлугъ права и статуту земского“, žr.: Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 года, Т. І. Доўнар, У. М. Сатолін, Я. А. Юхо, Мінск: Тэсей, 2003, с. 90. Taip pat 4 skyriaus 18 str. įrašyta, kad Magdeburgo teisei pavaldūs miestiečiai privalo atsakyti į kaltinimus miesto pareigūnų akivaizdoje: „[...] тогды обвиненый въ тыхъ речахъ

joje užsitikrintas saugumas tarpvalstybinių pokyčių akivaizdoje, t. y. įrašyta klauzulė dėl galimos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės unijos su Lenkijos karalyste, kuria siekta užsitikrinti, kad galima unija nepakenktų miestiečių privilegijoms ir teisei autonomijai: „[...] neatsižvelgdami, ar bus sudaryta Karalystės ir Didžiosios Kunigaikštystės unija, kuri, kaip ir jokio teisės akto, taip ir šio, Vilniaus miesto privilegijų, pakeisti nei gali, nei turi.“

Išvados. 1387 m. Jogailos privilegija suteikė Vilniui Magdeburgo teisę ir garantavo miestiečių teisminę autonomiją. Vilniečiai turėjo teisę ir prievolę teisinius reikalus tvarkyti vaito, suolininkų ir tarybos teismuose, kurie pradėjo veikti nuo pat savivaldos suteikimo privilegijos paskelbimo ar netrukus po to, ir vadovautis Magdeburgo teise. Teisminės autonomijos išsaugojimu reikėjo nuolat rūpintis, tai Vilniaus miesto valdžia nuolat darė užsitikrindama konfirmacines savivaldos privilegijas, o prireikus ir valdovo draudimus jas pažeisti Vilniaus vaivada ir vyskupui, kurių teismai neretai pažeisdavo Vilniaus miesto teisminę autonomiją. Šiuo požiūriu vienas iš kritinių momentų buvo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teismų reforma ir Lietuvos Statuto atnaujinimo darbai priešunijiniu laikotarpiu (XVI a. septintame dešimtmetyje). Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto valdymo metu Vilniaus miestui buvo suteiktos net 3 konfirmacinės privilegijos, kuriomis buvo atnaujintos savivaldos teisės ir užtikrintas miesto teisinės autonomijos neliečiamumas teismų reformos ir Antrojo Lietuvos Statuto priėmimo metais. Paskutinioji, t. y. 1566 m. sausio 16 d., konfirmacinė privilegija užbaigė intensyvią vilniečių kovą didelių pokyčių Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje metais⁵⁵.

безъ pozwу, а мещанинъ и простой человекъ безъ року, не проволокаючи ничымъ повиненъ усправедливити за заказомъ передъ нами и передъ воеводами врядники нашими замковыми и дворными, а мещанинъ мешкаючи подъ правомъ Майдеборскимъ передъ мескимъ урядомъ [pabraukta M. K.]“, ten pat, p. 107. O 4 skyriaus 47 str. nurodoma, kad kilmingieji, padarę kokią nors skriaudą Magdeburgo teisei pavaldiems miestiečiams, turi atsakyti pavieta teisme ir atsakyti pagal Statutą: „Тежъ уставуемъ, если бы которому зъ мещанъ нашихъ права Майдеборскаго которая кривда деела отъ князей пановъ землянь, а они бы сами доброволне усправедливити не хотели; тогда такового каждого мещанинъ маеть до суду земского поветового позвати, и далее поступовати противко ему подле поступку права и статуту земского“, ten pat, p. 122.

55 Ši privilegija konfirmacinėse savivaldos privilegijose minima ateinantį šimtmetį: visų pirma, 1566 m. sausio 16 d. privilegija patvirtinta 1630 m. birželio 17 d. Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Zigmanto III Vazos privilegija – buvo įrašytas

Judicial Autonomy of Vilnius and 16 January 1566 Privilege of Sigismund Augustus – Guaranteeing the Rights of Self-Government in the Context of Judicial Reform

MINDAUGAS KLOVAS, ANTONI K. URMAŃSKI

Keywords: Vilnius, Magdeburg law, city law, Sigismund Augustus.

Summary. In 1387, Jogaila's privilege granted Vilnius the Magdeburg law and guaranteed the judicial autonomy of its citizens. Vilnius citizens had the right and the obligation to conduct their legal affairs in the courts of the Vaitas, the Bench judges and the Council, which started to function from the moment the privilege of self-governance was granted or shortly afterwards, and to be governed by Magdeburg law. The preservation of judicial autonomy had to be constantly taken care of, and the Vilnius city authorities did this by securing confirmatory privileges of self-governance and, if necessary, the ruler's injunctions against their violation by the Vilnius Palatine and Bishop, whose courts some times violated the judicial autonomy of Vilnius. In this respect, one of the critical moments was the reform of the courts of the Grand Duchy of Lithuania and the renewal of the Statute of Lithuania in the pre-union period (the 1560s). During the reign of Sigismund Augustus, King of Poland and Grand Duke of Lithuania, the City of Vilnius was granted as many as three Confirmation privileges, which renewed the rights of self-governance and ensured the inviolability of the city's legal autonomy during the period of judicial reform and the adoption of the Second Lithuanian Statute. The last one, on 16 January 1566, crowned the intense struggle of Vilnius citizens during the years of great changes in the Grand Duchy of Lithuania.

visas dokumento tekstas (*Vilniaus Magdeburgo privilegijos*, p. 120–123), taip pat minima ir vėliau – 1633 m. vasario 10 d. Vladislovo IV Vazos (ten pat, p. 128–131), 1649 m. vasario 14 d. Jono Kazimiero Vazos (ten pat, p. 136–139) ir 1669 m. spalio 3 d. Mykolo Kaributo Višnioveckio (ten pat, p. 150–155) konfirmacinėse privilegijose.